

Mihail-Radu Solcan și Ludwig von Mises despre acțiunile omenești

Gheorghe Ștefanov

1. Printre multe alte lucruri, am învățat de la profesorul Solcan că atunci când scriu un text cu intenția de a realiza o cercetare filosofică trebuie să pornesc de la o problemă¹. Ca atare, punctul de plecare al textului meu îl reprezintă un pasaj din cartea dânsului, *Filosofia științelor umane. O introducere*², pasaj care mi-a stârnit câteva întrebări pe care mi-aș fi dorit să i le pot pune chiar autorului.

Textul apare în al treilea capitol al lucrării, destinat studiului acțiunilor omenești din perspectivă economică, în secțiunea în care e prezentată și comentată concepția asupra acțiunilor omenești expusă de Ludwig von Mises în lucrarea *Human Action. A Treatise On Economics*³. Dezvoltând ideea că respectiva concepție poate fi văzută ca o „axiomatică informală”⁴, profesorul Solcan scrie:

„Așa cum rezultă din spiritul cărții lui Mises și din tradiția școlii sale, axioma ar putea fi formulată în felul următor: (pentru orice individ uman x) este adevărat că individul x acționează. Altfel spus, așa cum sugerează și titlul capitolului cu care se deschide cartea lui Mises, omul este o ființă care acționează. Punctul cu adevărat dificil este însă caracterizarea ideii de acțiune ca atare. A încerca s-o definești ca pe un soi de comportament ar însemna să te angajezi într-o mișcare circulară fără perspectivă de ieșire: „comportamentul” este, în fond, tot acțiune.”⁵

Ideea unei echivalențe între comportamente și acțiuni m-a frapat în mod special. Atât Ludwig Wittgenstein, cu perspectiva căruia știam că profesorul Solcan este bine familiarizat, cât și alți

---

¹ Oricât de ciudat ar părea, în anii '90 acest lucru nu ne era familiar multora dintre cei care l-au întâlnit pe profesorul Solcan ca studenți. Cerința de a formula o problemă la începutul cercetării ni se părea stranie. Am înțeles abia mai târziu cât e de important, mai ales în filosofie, să încerci să îți dai seama cât mai bine, încă de la început, ce anume vrei să realizezi în textul pe care îl scrii.

² Vezi Mihail-Radu Solcan, *Filosofia științelor umane. O introducere*, Editura Universității din București, București, 2012. Pentru trimiterile la această lucrare voi folosi în continuare forma prescurtată „FSU”.

³ Vezi Ludwig von Mises, *Human Action. A Treatise On Economics*, Yale University Press, Yale, 1949. Voi trimite în continuare la această carte utilizând prescurtarea „HA”. Folosesc ediția a patra a lucrării, publicată în 1996 de Fox & Wilkes, în San Francisco.

⁴ FSU, p. 92.

⁵ FSU, p. 92.

autori influențați de el care s-au ocupat de teme de filosofia acțiunii, cum ar fi G. E. M. Anscombe sau G. H. von Wright, par să împărtășească ideea că există o diferență fundamentală între comportamente și acțiuni⁶.

De altfel, încercarea de a defini acțiunea omenească drept un tip special de comportament - comportamentul voluntar sau intenționat - reprezintă un loc comun în filosofia minții și a acțiunii⁷. Așa încât prima problemă pe care mi-am pus-o a fost următoarea:

(1) Cum se poate explica faptul că, în ciuda tradiției filosofice existente, un autor susține că „acțiune“ și „comportament“ sunt termeni echivalenți?

Expresia „un autor“, folosită în cadrul întrebării anterioare, are legătură cu a doua întrebare a mea:

(2) Cine susține, până la urmă, că „acțiune“ și „comportament“ sunt termeni echivalenți?

Așa cum apare în textul citat, ideea că încercarea de a defini acțiunea drept un tip de comportament este circulară ar putea să îi aparțină atât lui Ludwig von Mises, cât și profesorului Solcan. De fapt, mi-a fost limpede că Mihail-Radu Solcan aderă la respectiva idee. Mă interesa, totuși, să aflu dacă și Ludwig von Mises ar susține același lucru.

În continuare mă voi ocupa de fiecare dintre cele două probleme, pe rând, în ordine inversă față de cea în care au fost introduse. În legătură cu (2), voi încerca să arăt că Mises distinge între comportament și acțiuni, adoptând perspectiva tradițională, potrivit căreia acțiunile omenești sunt comportamente intenționate. În ce privește (1), voi încerca să identific sursa pentru afirmația profesorului Solcan într-o perspectivă formală asupra acțiunilor, adoptată de dânsul într-un text mai timpuriu, perspectivă pe care o consideră caracteristică pentru o abordare economică a acțiunilor omenești. În încheierea textului voi încerca să arăt, în contra acestei idei⁸, că echivalarea acțiunilor cu comportamentele nu se susține nici măcar dacă avem în vedere o perspectivă economică.

2. Soluția primei probleme nu presupune, desigur, o cercetare filosofică. În cartea sa, Mises se exprimă în felul următor:

---

⁶ Vezi, de pildă, Ludwig Wittgenstein, *Cercetări filozofice*, Humanitas, București, 2004, pp. 309-310, §621, G. E. M. Anscombe, *Intention*, ediția a doua, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts și Londra, 1963, p. 80, §43, unde întâlnim sugestia că descrierea unei acțiuni diferă enorm de descrierea unui simplu eveniment sau comportament, și G. H. von Wright, *Explicație și înțelegere*, Humanitas, București, 1995, în special capitolul III, „Intenționalitate și explicație teleologică“, pp. 98-141.

⁷ Nu am nici o îndoială că profesorul Solcan știa aceste lucruri. Vezi, de pildă, textul lui Ansgar Beckermann, „Materialismul funcțional al lui H. Putnam ca soluție a problemei compatibilității explicațiilor intenționale și mecanice ale acțiunilor“, prezentat de dânsul în Mihail-Radu Solcan (editor), *Dezbateri pe marginea problemei corp - minte*, Academia „Ștefan Gheorghiu“, București, 1984, pp. 128-132.

⁸ Profesorul Solcan este, de asemenea, unul dintre cei care mi-au arătat cât este de important să ai reacții critice în filosofie.

„Human action is purposeful behavior. Or we may say: Action is will put into operation and transformed into an agency, is aiming at ends and goals, is the ego’s meaningful response to stimuli and to the conditions of its environment, is a person’s conscious adjustment to the state of the universe that determines his life. Such paraphrases may clarify the definition given and prevent possible misinterpretations. But the definition itself is adequate and does not need complement of commentary.”⁹

Reiese că pentru el acțiunea omenească poate fi definită ca un tip special de comportament - comportamentul ce are un anumit scop. Ce anume este, însă, un comportament ghidat de un scop? Potrivit lui Mises:

„Conscious or purposeful behavior is in sharp contrast to unconscious behavior, i.e., the reflexes and the involuntary responses of the body’s cells and nerves to stimuli.”¹⁰

Echivalarea unui comportament conștient cu un comportament ghidat de un scop poate fi, desigur, pusă în discuție, dar cu siguranță, persoana care se exprimă astfel nu ar împărtăși ideea că nu putem defini acțiunea drept un tip de comportament întrucât definiția noastră ar fi în acest caz circulară. Orice ar fi comportamentul, e limpede că pentru Mises acesta poate primi o definiție generală (care să cuprindă atât cazul comportamentelor inconștiente, cât și cazul comportamentelor conștiente) fără a mai face apel la conceptul de acțiune.

În ce privește ideea că în spatele acțiunilor noastre se află voința noastră, care este pusă în act ori de câte ori facem ceva, Mises ne oferă următorul comentariu:

„We may say that action is the manifestation of a man’s will. But this would not add anything to our knowledge. For the term will means nothing else than man’s faculty to choose between different states of affairs, to prefer one, to set aside the other, and to behave according to the decision made in aiming at the chosen state and forsaking the other.”¹¹

Ceea ce adaugă acest comentariu este faptul că fixarea scopului, care dă caracterul de acțiune unui

---

⁹ HA, p. 11. Mises consideră că putem considera descrierile în termeni de acțiuni ca fiind ireductibile la descrieri naturalizate (psihologizante, de pildă) ale comportamentelor omenești. Din păcate argumentele pe care le dă în sprijinul acestei idei nu sunt, după părerea mea, cele mai convingătoare. Mi se par de asemenea discutabile și ideea sa că nu putem acționa fără să avem o cunoaștere cauzală, opoziția între a gândi și a acționa pe care o presupune în text, considerarea omisiunilor ca un tip de acțiuni precum și ideea că acțiunile colective sunt reductibile la acțiuni individuale, dar nu este acum momentul pentru a intra în detalii cu privire la aceste chestiuni.

¹⁰ HA, p. 11. Într-o altă formulare, Mises ne spune că „acțiunea înseamnă utilizarea mijloacelor pentru atingerea scopurilor” (HA, p. 13).

¹¹ HA, p. 13.

comportament conștient, e rezultatul unei decizii. Din această perspectivă, acțiunea ar putea fi definită drept comportament în acord cu o decizie luată. Dar avem deja răspunsul la întrebare. Ideea că acțiunile pot fi privite, pur și simplu, drept comportamente omenești, așa cum am întâlnit-o în textul profesorului Solcan, nu e împărtășită și de Ludwig von Mises..

3. Voi trece acum la cealaltă problemă formulată inițial. Care este sursa ideii susținute de profesorul Solcan? Pentru a o identifica, vă propun să parcurgem succint câteva pasaje dintr-un text mai vechi scris de dânsul, „Instituțiile și teoria formală a acțiunii”¹². În prima secțiune a acestui text citim:

„Un alt exemplu ar putea fi cel al vânzării unei statuete care înfățișează un motan. Este cumva, pentru cumpărător sau vânzător, motanul un zeu? Sau este cel mai obișnuit pisoi? Au unul sau altul o părere bună despre statueta sau despre motani etc.? Pentru a răspunde la asemenea întrebări ar trebui să înțelegem limba pe care o vorbesc cei doi, să le cunoaștem opiniile și să le interpretăm.

Am putea privi însă și altfel lucrurile. Putem face abstracție de ceea ce reprezintă statuia motanului pentru cei doi. Importantă ar fi doar prețuirea pe care i-o acordă și faptul că unul dintre ei este dispus să facă o anumită acțiune pentru a căpăta statueta. Perspectiva aceasta asupra acțiunii o vom numi abordare formală și o vom pune în contrast cu cea orientată către înțelegerea conținutului acțiunilor.

Perspectiva formală asupra acțiunii cere, la rândul ei, o caracterizare a ideii de acțiune cât mai generală și independentă de ceea ce ar conferi un conținut sau altul acțiunii.”¹³

Este destul de limpede în ce sens se vorbește în text despre o perspectivă formală. Distincția formă - conținut e aplicată la cazul acțiunilor într-un mod familiar. Există, spune profesorul Solcan, un conținut al acțiunilor, care depinde de opiniile celor care acționează și de interpretarea acestor opinii. Pe de altă parte, există o formă a acțiunilor, separabilă de conținutul acestora. Această formă nu are caracter conceptual și poate fi descrisă fără a vorbi despre opinii ale agenților și mai ales fără a interpreta asemenea opinii. Putem vorbi, altfel spus, despre ce anume face o persoană fără să ajungem să vorbim despre „ce crede acea persoană că face” sau „cum și-ar descrie acea persoană acțiunea”.

¹² Vezi Mihail-Radu Solcan, „Instituțiile și teoria formală a acțiunii”, în Adrian Miroiu (editor), *Instituții în tranziție*, Punct, București, 2002. O formă mai veche a acestui text se găsește online la adresa <http://www.ub-filosofie.ro/~solcan/LAB/itfa/>. Pentru trimiteri folosesc prescurtarea „ITFA”.

¹³ ITFA, pp. 18-19.

Cum ar arăta, însă, o descriere formală a unei acțiuni? Avem și de această dată o indicație în text:

„Acțiunile sunt schimbări ale stărilor lucrurilor realizate de către indivizii umani. La limită, aceeași schimbare ar putea fi realizată de diverși factori naturali. De exemplu, vântul poate eroda o stâncă, Omul ar putea face ceva extrem de asemănător. În sens strict, acțiuni sunt însă numai cele împlinite de indivizii umani.

Formal, are deci importanță doar schimbarea stării de fapt.“¹⁴

Perspectiva adoptată de profesorul Solcan este similară celei din știința calculatoarelor, unde acțiunile sunt reprezentate formal ca tranziții de stare¹⁵, distincția dintre acțiuni și simple schimbări ale unor „stări de fapt“ fiind dată de prezența unui agent în cazul acțiunilor.

Din această perspectivă, descrierea formală a unei acțiuni se va realiza într-un vocabular chiar mai restrâns decât cel în care descriem comportamente omenești - un vocabular din care lipsesc termenii psihologici, în care nu e necesar să fie incluse și mijloace lingvistice pentru a vorbi despre scopuri, intenții sau justificări ale acțiunilor și din care pot lipsi, până la urmă, distincții precum cea dintre „a bate un cui în scândură“ și „a înfige un cui în scândură“ sau expresii prin care am avea în vedere maniera în care e realizată o acțiune („a bate cuiul cu dibăcie“ vs. „a bate cuiul într-un mod stângaci“)..

Desigur că putem descrie acțiunile într-un astfel de vocabular. O asemenea descriere poate fi adecvată pentru anumite scopuri¹⁶. Am putea fi însă interesați să știm de ce ar fi adecvată descrierea respectivă atunci când avem în vedere o analiză economică a acțiunilor. Profesorul Solcan formulează în acest sens mai multe argumente. Primul este de factură filosofică:

„Există o problemă subtilă în legătură cu acțiunile și opiniile. Dacă vrem să trecem dincolo de studiul formal al acțiunilor și să le interpretăm, trebuie să înțelegem opiniile oamenilor. [...] Ce ne facem însă dacă suntem în situația în care nu avem nici cea mai mică idee despre limba în care sunt formulate opiniile? Așa cum a arătat Quine, noi ne slujim de acțiunile vorbitorilor limbii necunoscute pentru a pricepe ce vor să spună. Dacă încercăm să traducem însă în limba noastră spusele lor, ne lovim de nedeterminarea traducerii¹⁷. [...] un element,

¹⁴ ITFA, p. 19.

¹⁵ Vezi, de pildă, Michael Gelfond, Vladimir Lifschitz, „Action Languages“, *Linköping Electronic Articles in Computer and Information Science*, vol 3, nr 16 (1998). Ideea că acțiunile pot fi reprezentate ca tranziții de stare se regăsește și în încercări mai vechi de logica acțiunii. Vezi, de pildă, G. H. von Wright, *Normă și acțiune (Studiu logic)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, în special capitolul II, „Preliminarii logice. Logica schimbării“, pp. 34-51 și capitolul III, „Act și abilitate“, pp. 52-73.

¹⁶ Limbajele acționale din știința calculatoarelor sunt utile, de pildă, în realizarea de roboți programabili.

¹⁷ Textul avut în vedere aici de către profesorul Solcan este Willard van Orman Quine, *Word and Object*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960.

care s-ar putea să fie foarte important, al dificultăților de care ne lovim în problema lui Quine este legat de detectarea proiecției ontologice. Ce fel de entitate are cineva în vedere atunci când arată către o masă sau către o pisică? Este pisica, de pildă, o copie imperfectă a unei entități platonice ideale sau este un individ în sensul nominaliștilor? Nu ai cum să stabilești acest lucru numai pe baza acțiunilor neinterpretate (privite doar în sens formal). [...] problema lui Quine are consecințe mai ample decât am putea crede la prima vedere. Aerul ei de speculație filosofică extremă este derutant. În fapt, ne putem lovi de ea chiar și atunci când limba este cunoscută. [...] Examinarea acțiunilor, în cazul de mai sus, nu elimină ambiguitatea. [...] Asemenea observații, credem noi, întăresc argumentele în favoarea separării abordării formale a acțiunii de eforturile de a interpreta acțiunile oamenilor.¹⁸

Este cunoscut faptul că imposibilitatea traducerii radicale, în sensul lui Quine, vizează o situație în care persoana care dorește să realizeze traducerea nu are la dispoziție decât comportamentul neinterpretat al membrilor unei comunități lingvistice¹⁹. S-ar putea replica, dat fiind acest lucru, că problema rezidă tocmai în faptul că descriem acțiunile persoanelor respective drept „simple comportamente“. Argumentul profesorului Solcan previne însă această replică. În lipsa atribuirii unor opinii agenților, nu putem beneficia decât de descrierile unor simple comportamente neinterpretate. Iar pe baza acestor descrieri este întotdeauna posibil, în principiu, ca atribuiri distincte și incompatibile de opinii să fie consistente cu descrierile comportamentelor observate. Opțiunea pentru ceva mai mult decât o descriere formală a acțiunilor este respinsă tocmai datorită acestei circularități.

Al doilea argument oferit de profesorul Solcan este specific temei urmărite în textul dânsului - definirea instituțiilor ca reguli care impun restricții asupra acțiunilor omenești și distingerea instituțiilor, concepute astfel, de organizații, care agregă acțiunile parțiale ale mai multor indivizi. Formularea acestuia arată în felul următor:

„Există o serie de alte probleme pe care le ridică acțiunile umane, pe care trebuie însă să le distingem de cele pe care le suscită analiza economică. Despre acțiunile umane se poate spune că au înțeles. Ce semnifică, de pildă, acțiunea mea de a deschide ușa? Poate vreau să te dau afară din casă? S-ar putea să nu fie aceasta intenția mea, dar tu să interpretezi în acest fel gestul meu. Ce anume este un cadou? Persoana x se închină la o statuie? Sau este vorba despre reprezentarea unei divinități, la care se închina persoana x? [...] Chestiunea aceasta o vom distinge însă strict de problema instituțiilor. Două comunități diferite pot avea instituții comune. Proprietatea poate fi, de pildă, o astfel de instituție. Eu

¹⁸ ITFA, p. 21.

¹⁹ Sau descrieri ale acestui comportament.

cred că tu ai doar o statuie; respect însă proprietatea ta (asupra acestei statui). Tu crezi că este vorba de o reprezentare a divinității; chiar dacă reprezentarea respectivă ar fi în posesia mea, ai respecta însă proprietatea.

Pentru a face distincția de mai sus, trebuie însă să admitem că problema înțelesului acțiunii este o chestiune distinctă; ea ar presupune lămurirea modului în care sunt interpretate acțiunile de către oameni. Interpretarea acțiunilor nu face însă parte din spectrul de probleme abordate de analiza economică.²⁰

Pe scurt, ni se spune acum că interpretarea acțiunilor nu ar fi relevantă pentru o analiză economică²¹. În particular, dacă încercăm să înțelegem instituțiile ca reguli, e suficient să considerăm că este vorba despre reguli care impun restricții asupra comportamentului omenesc și nu asupra unor „acțiuni interpretate“.

Am putea distinge aici, totuși, între determinarea înțelesului unei acțiuni și interpretarea unei acțiuni. Întrebarea „Ce semnifică acțiunea mea de a deschide ușa?“ vizează un caz în care deschiderea ușii este realizată cu o anumită intenție de comunicare, având în vedere un interlocutor²². Prin contrast, cineva care se închină în fața unei statui poate să o facă fără a avea intenția sa comunice altcuiva vreun mesaj. Ne putem întreba cum să interpretăm ceea ce face persoana respectivă, dar nu și ce înțeles²³ are ceea ce face.

De asemenea, am putea distinge între determinarea conținutului unei acțiuni și interpretarea acesteia. Din acest punct de vedere, am putea spune, de pildă, că „X se închină în fața unei statui“ reprezintă deja o descriere a unei acțiuni (prin contrast cu „X își schimbă poziția corpului din drept în aplecat“, care ar fi descrierea formală a comportamentului lui X în termenii unei schimbări de stare), în timp ce „X se închină la reprezentarea unei divinități“ ar fi o descriere care survine abia în urma interpretării acțiunii descrise inițial. Voi reveni la această distincție un pic mai jos.

Concluzia argumentelor este formulată în text cu maximă claritate:

²⁰ ITFA, p. 23.

²¹ Cred că este important de observat că profesorul Solcan nu susține că o analiză a acțiunilor omenești nu prezintă interes pentru economie, ca disciplină teoretică. Dimpotrivă, spune dânsul, „Acțiunile [...] constituie miezul analizei economice. Deși economia ne vorbește, de pildă, despre bunuri, noi putem lesne să le vedem ca rezultatul unui șir de acțiuni umane. Chiar resursele care nu ar fi nicicum afectate de acțiunea umană sunt puncte de plecare ale unor acțiuni și așa mai departe.“ (ITFA, p. 22). Dar atunci când se exprimă astfel cred că vizează acțiunile descrise formal.

²² De altfel, probabil că și Mihai-Radu Solcan ar accepta această distincție. Într-un alt pasaj din text am întâlnit ideea extrem de originală că putem vedea și acțiunile realizate fără vreo intenție de comunicare ca având un „beneficiar“, după modelul acțiunilor de comunicare, care au un destinatar: „Sunt multe feluri de a fi tuns; de unele te-ai lipsi. De asemenea, sunt multe acțiuni ale altora care te pot avea drept obiect. Cineva poate să-ți toarne, de la un balcon, o găleată de apă în cap. Altul s-ar putea să-ți vopsească însă într-un mod cât se poate de adecvat mașina. Forțând limba română, am putea spune că ești beneficiarul tuturor acestor acțiuni. Evident, „beneficiar“ înseamnă aici doar destinatar sau obiect al acțiunii altcuiva.“ (ITFA, pp. 29). Aplicarea unui model de analiză a unei clase de acțiuni la o alta clasă de acțiuni, prin analogie, nu revine însă la identificarea celor două clase.

²³ Am în vedere aici conceptul de înțeles non-natural introdus de H. P. Grice în H. P. Grice, „Meaning“, *Philosophical Review*, 66 (1957), pp. 377-388.

„Acțiunea umană este un obiect formal. De aceea, analiza ei are un caracter apriori. Obiectele formale se deosebesc de cele istorice. Un calendar cum este cel gregorian este un obiect istoric. [...] Am putea lua, de pildă, drept an unu o cu totul altă dată de referință. Lucrul acesta este evident dacă facem o comparație cu calendarul introdus de revoluționarii francezi.”²⁴

În ce mă privește, lectura articolului mai vechi scris de profesorul Solcan mi-a permis să-mi răspund la prima întrebare formulată la începutul acestui text. Am putut, în acest fel, să plasez afirmația din *Filosofia științelor umane* care mă contrariase inițial în continuarea preocupărilor mai vechi ale dânsului pentru utilizarea unei perspective formale asupra acțiunilor omenești în cadrul analizelor economice. Cu alte cuvinte, am obținut o explicație. Am rămas cu o singură problemă, și anume dacă afirmația că putem trata conceptele de „comportament” și „acțiune” drept echivalente, cel puțin atunci când ne interesează acțiunile omenești dintr-o perspectivă economică, ar fi și justificată.

4. Cred că argumentul bazat pe considerațiile lui Quine cu privire la traducerea radicală nu este concludent. Putem, de pildă, accepta că interpretarea comportamentelor omenești și atribuirea de opinii nu pot fi realizate independent. Apelăm și în mod obișnuit la atribuiri de opinii pentru a interpreta comportamente și la descrieri ale unor acțiuni pentru a justifica atribuirea unor opinii. E discutabil, însă, că această circularitate ar fi una vicioasă. În ultimă instanță, problema imposibilității traducerii radicale poate fi văzută ca un caz special al problemei mai generale a subdeterminării empirice a teoriilor științifice²⁵. Manuale alternative de traducere joacă rolul teoriilor aflate în competiție. Descrierea empirică a comportamentului vorbitorilor subdetermină între alternative. O alegere este posibilă, dar criteriile implicate în aceasta sunt pragmatice și nu empirice. În mod similar, o descriere a conținutului acțiunilor este și ea posibilă, făcând parte integrantă din teoria pe baza căreia putem atribui opinii vorbitorilor.

De altfel, e discutabil că punctul de plecare pentru elaborarea unei asemenea teorii îl constituie o descriere a unor „simple comportamente”. Chiar și formularea problemei lui Quine presupune că putem exprima, ca „ipoteze de lucru”, descrieri ale unor anumite comportamente neinterpretate în termenii descrierilor unor acte de vorbire de aprobare sau dezaprobare a acțiunilor noastre²⁶ - altfel spus, în termenii unor acțiuni de comunicare.

În ce privește ideea că doar o descriere formală a acțiunilor ar fi relevantă din punct de

---

²⁴ ITFA, pp. 40-41.

²⁵ Vezi, de pildă, Willard van Orman Quine, „On Empirically Equivalent Systems of the World”, *Erkenntnis*, 9 (1975), pp. 313-328.

²⁶ Vezi Willard van Orman Quine, *Word and Object*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, pp. 29-30.

vedere economic, vă propun să ne uităm în continuare la un singur exemplu. Să ne închipuim că observăm următorul comportament. Într-o țară în care limba oficială este engleza, o persoană intră într-o cafenea, pune o sumă de bani în fața vânzătorului, rostește cuvintele „one suspended coffee” și pleacă. Presupun că înțelegem, separat, cuvintele care formează expresia respectivă, dar expresia însăși nu ne este familiară. Ne-am putea întreba ce anume a făcut persoana respectivă. Să zicem că pe lângă răspunsul prudent „Nu știu ce a făcut această persoană”, am formula totuși, cu titlul de ipoteză, câteva descrieri alternative ale acțiunii realizate:

- (a) Persoana și-a cumpărat o cafea pentru mai târziu.
- (b) Persoana și-a plătit datoria pentru o cafea cumpărată mai devreme.
- (c) Persoana a cumpărat o cafea pentru altcineva.

Desigur, am mai putea formula și alte ipoteze. Totuși, dacă vom observa că o altă persoană rostește cuvintele „one suspended coffee” și primește de la vânzător o cafea fără să plătească, probabil că vom considera că (c) reprezintă o descriere corectă a acțiunii realizate de către prima persoană, renunțând la celelalte ipoteze.

Observații suplimentare ne-ar putea permite să formulăm o descriere mai bună a acțiunii respective. Dacă am observa, de pildă, că persoana care beneficiază de cafea nu se cunoaște cu persoana care plătește cafeaua, vom înlocui descrierea (c) prin:

- (c') Persoana a cumpărat o cafea pentru un necunoscut.

Am putea acum să ne întrebăm cum să interpretăm acțiunea (c'), formulând mai multe alternative:

- (c'1) Persoana a donat o cafea unui necunoscut.
- (c'2) Persoana i-a făcut cadou unui necunoscut o cafea.
- (c'3) Persoana i-a dat unui necunoscut de pomană o cafea.
- (c'4) Persoana a cumpărat o cafea pentru cineva necunoscut, considerând că banii cheltuiți reprezintă un împrumut pe termen nelimitat, care îi va fi returnat la nevoie.

Lista aceasta ar putea fi mult mai lungă, bineînțeles. În plus, cu siguranță ca există persoane care practic obiceiu de a cumpăra cafele în așteptare²⁷ și care totuși ar oscila între posibilele interpretări de mai sus.

---

²⁷ Pentru detalii cu privire la acest obicei, vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Caffè_sospeso, articol accesat pe 7.10.2013.

Ne putem închipui, de pildă, un idiolect în care dacă un act e caracterizat drept donație, atunci nu mai poate fi caracterizat drept „a face un cadou“, precum și un alt idiolect, în care o donație ar putea fi și un cadou. Posesorii acestor două idiolecte s-ar putea pune de acord că atunci când realizează (c'), fac (c'1), dar nu s-ar putea pune de acord cu privire la (c'2) chiar dacă ar discuta despre una și aceeași acțiune.

Nu vom reveni, din acest motiv, la o descriere a comportamentului neinterpretat sau a stărilor de lucruri care s-au schimbat atunci când s-a realizat (c'). Vom distinge, altfel spus, între interpretarea unei acțiuni și descrierea unei acțiuni. Nu este însă necesar să presupunem că distincția între determinarea conținutului conceptual al acțiunilor și interpretarea acestora ar fi o distincție de natură. E suficient să observăm ca un comportament descris în termenii unor tranziții de stare, într-un vocabular fizicist sau behaviorist, nu poate încă avea semnificație economică. A așeza bani pe o tejghea încă nu înseamnă a plăti. A descărca anumite obiecte dintr-un camion într-o curte încă nu înseamnă a livra o marfă. Prin contrast, putem observa că (a), (b) și (c) au semnificație economică distinctă.

În încheiere aș susține, pe scurt că ideea de a descrie acțiunile ca tranziții de stare, considerându-le echivalente cu comportamentele, idee fertilă în știința calculatoarelor, nu pare aplicabilă și în domeniul economic. Un comportament nu are un conținut conceptual, fiind descris într-un vocabular naturalist. Vocabularul economic, prin contrast, conține concepte rezistente la naturalizare („contract“, „răspundere“, „regulă“, „politică economică“ etc.). Efectele unui cutremur pot avea o semnificație economică, dar cutremurul nu e un agent economic care să acționează într-un sistem de relații economice. Pentru descrierea unui asemenea sistem trebuie să vorbim despre acțiuni omenești, concepute ca având o componentă conceptuală intrinsecă.

S-ar putea, desigur, ca dezacordul meu în această privință cu profesorul Solcan să nu fie chiar atât de pronunțat precum am lăsat aici să se înțeleagă. Poate că dânsul nu ar fi susținut că descrierea comportamentelor omenești specifică abordării formale a acțiunilor trebuie să se realizeze într-un vocabular naturalist, de factură behavioristă, ci doar că nu e necesar ca în această descriere să figureze termeni psihologici, așa cum susținea și Mises. Până la urmă, chiar dacă mijloacele de care dispunem pentru a depăși acest dezacord s-au redus substanțial, ele nu au dispărut întrutotul.

Bibliografie

G. E. M. Anscombe, *Intention*, ediția a doua, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts și Londra, 1963.

G. H. von Wright, *Normă și acțiune (Studiu logic)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

G. H. von Wright, *Explicație și înțelegere*, Humanitas, București, 1995.

H. P. Grice, „Meaning“, *Philosophical Review*, 66 (1957), pp. 377-388.

Michael Gelfond, Vladimir Lifschitz, „Action Languages“, *Linköping Electronic Articles in Computer and Information Science*, vol 3, nr 16 (1998).

Ludwig von Mises, *Human Action. A Treatise On Economics*, ediția a patra, Fox & Wilkes, San Francisco, 1996.

Ludwig Wittgenstein, *Cercetări filozofice*, Humanitas, București, 2004.

Mihail-Radu Solcan (editor), *Dezbateri pe marginea problemei corp - minte*, Academia „Ștefan Gheorghiu“, București, 1984.

Mihail-Radu Solcan, „Instituțiile și teoria formală a acțiunii“, în Adrian Miroiu (editor), *Instituții în tranziție*, Punct, București, 2002.

Mihail-Radu Solcan, *Filosofia științelor umane. O introducere*, Editura Universității din București, București, 2012.

Willard van Orman Quine, *Word and Object*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960.

Willard van Orman Quine, „On Empirically Equivalent Systems of the World“, *Erkenntnis*, 9 (1975), pp. 313–328.